

УДК 338.24:502/504

Соболева Г.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування
та регіонального розвитку

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

AREAS OF IMPROVEMENT OF ECONOMIC MECHANISM OF ENVIRONMENTAL ENTERPRISE DEVELOPMENT MANAGEMENT

АНОТАЦІЯ

Одним із негативних наслідків економічного зростання є інтенсифікація впливу людської діяльності на навколишнє середовище. Дослідження підтверджують, що Україна перебуває у стані затяжної економічної кризи, котра поглиблюється і негативно впливає як на конкурентоспроможність національної економіки, так і на якість життя людей.

Ключові слова: економічний механізм, екополітика, еколого-економічної діяльності, екологічний маркетинг, природо-користування, екологічний розвиток.

АННОТАЦИЯ

Одним из негативных последствий экономического роста является интенсификация влияния человеческой деятельности на окружающую среду. Исследования подтверждают, что Украина находится в состоянии затяжного экономического кризиса, который углубляется и негативно влияет как на конкурентоспособность национальной экономики, так и на качество жизни людей.

Ключевые слова: экономический механизм, экополитика, эколого-экономической деятельности, экологический маркетинг, природопользования, экологическое развитие.

ANNOTATION

One of the negative consequences of economic growth is intensification of the impact of human activities on the environment. Studies confirm that Ukraine is experiencing a protracted economic crisis that deepens and negatively affects the competitiveness of the national economy and the quality of life.

Keywords: economic mechanism, environmental policy, environmental and economic activity, environmental marketing, environmental management, environmental development.

Постановка проблеми. Існуючі проблеми екологізації промислового виробництва пов'язані з недостатнім обсягом фінансових ресурсів, що спрямовуються для забезпечення фінансування природоохоронних заходів. Ці проблеми можливо вирішити шляхом формування ефективного економічного механізму управління екологічним розвитком підприємства, що забезпечує формування, розподіл і використання фінансових ресурсів для вирішення екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування фінансово-економічного механізму екологізації промислового виробництва досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: О.Ф. Балацький, Е.В. Гірусов, К.Г. Гофман, Л.С. Гринів, О.О. Веклич, А.Ю. Жулавський, О.Л. Кашенко, Л.Г. Мельник, О.І. Мельник, Є.В. Мишенин, В.С. Міщенко, Н.В. Пахомова, І.М. Синякевич, В.М. Трегобчук, В.Г. Саха,

А. Ендерс, І. Квепер та ін. Разом з тим недостатньо вирішені науково-методичні питання, які стосуються системно-структурної побудови фінансово-економічного механізму екологізації виробництва, інструментів, які забезпечують формування та ефективне використання фінансових ресурсів природоохоронного призначення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Чільне місце у забезпеченні балансу між підприємством та навколишнім середовищем займає актуальна для українських підприємств проблема екологізації виробництва. Приймаючи рішення про вдосконалення власного виробництва, суб'єкти господарювання зазвичай керуються меркантильними інтересами, тому важливо створити дієві механізми регулювання та стимулювання екологізації як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

Формулювання цілей статті. Сучасне підприємство має бути ошадливим до використання природних ресурсів та мінімізувати вплив на навколишнє середовище, скорочувати відходи виробництва – це основа доступу до екологізованих ринків майбутнього.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ХХІ столітті екологічні проблеми набули статусу глобальних. Людство усвідомлює небезпеку скорочення життя на Землі із-за свого впливу на масштаби природокористування, інтенсивність господарювання, забруднення природного середовища. На екологічний стан України найближчим часом негативно впливатимуть також зміни структури палива, приватизація землі та підприємств. Очікуються труднощі під час впровадження ефективних ресурсозберігаючих і природоохоронних технологій. Імовірними залишаються як різке погіршення екологічного стану країни загалом, так і необоротна деградація окремих природних об'єктів і районів

З урахуванням сучасного стану національного господарства діяльність та розвиток підприємств-природокористувачів обов'язково повинні відбуватися за власною екологічною політикою за допомогою механізму удосконалення екологічного розвитку підприємства.

Механізм удосконалення екологічного розвитку підприємства – це сукупність методів та інструментів управління, за допомогою яких

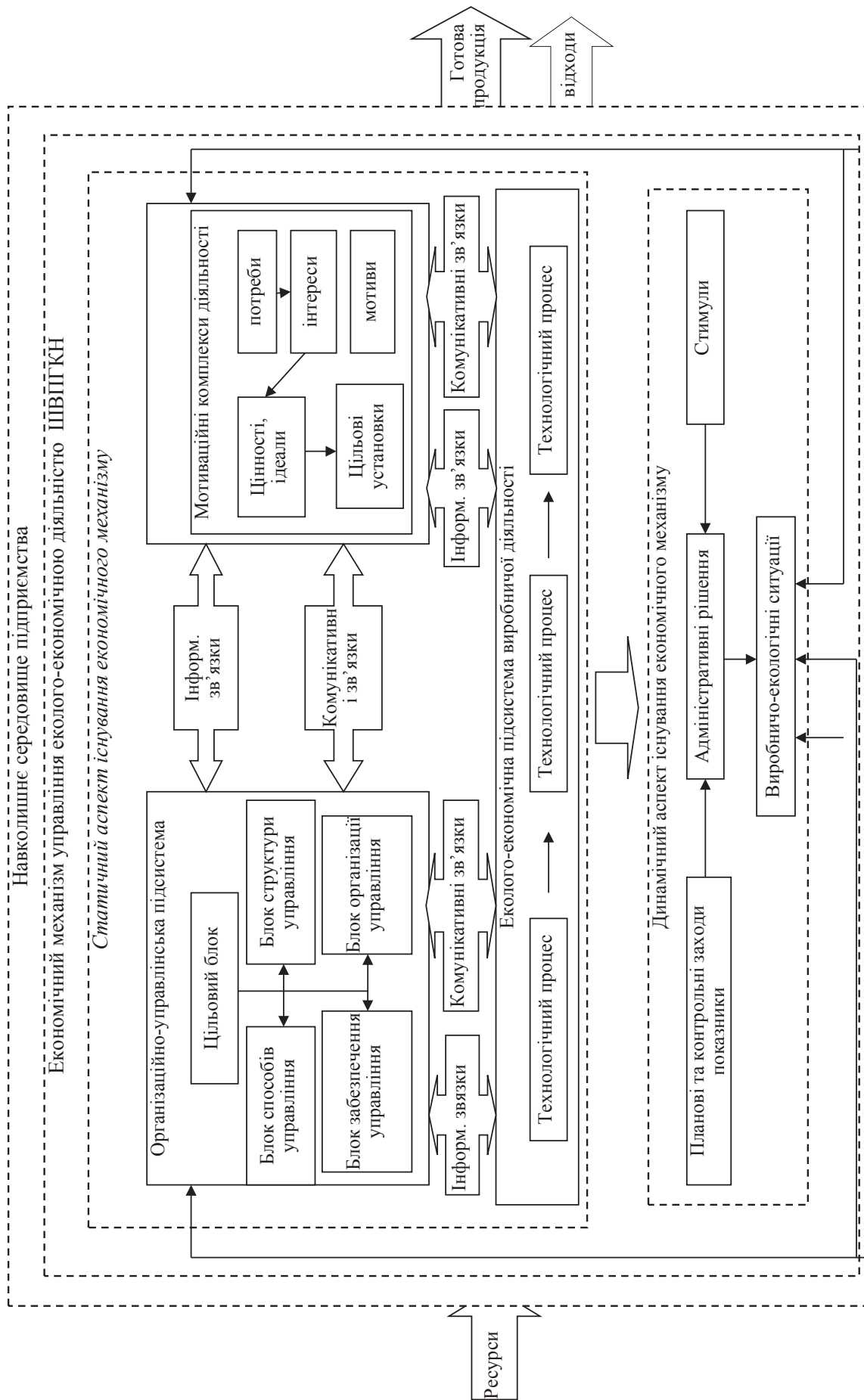

Рис. 1. Механізм управління еколого-економічної діяльності

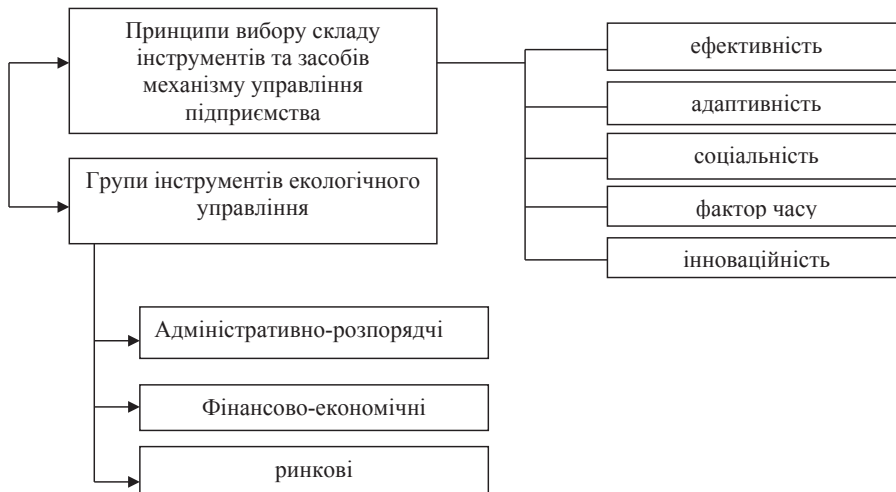

Рис. 2. Основні принципи та групи вибору інструментів

організуються, регулюються й координуються процеси природокористування в сукупності з виробничими і соціальними процесами, забезпечується належний рівень екологічності виробництва і споживання, зберігається якість навколишнього природного середовища [1, с. 45].

До механізму управління еколого-економічної діяльності відносять три основні підсистеми: еколого-економічна підсистема виробничої діяльності - об'єкт управління, організаційно-управлінська підсистема, соціальна підсистема (рис. 1).

Залежно від цільової політики, особливо її складової – екополітики, та показників діяльності поточного стану економіки підприємства на рівні держави визначається конкретний склад інструментів механізму управління підприємством. Для визначення комплексу інструментів використовують шість основних принципів, а інструменти екологічного управління традиційно об'єднуються у три групи (рис. 2).

Адміністративне регулювання у природокористуванні здійснюється через систему природоохоронного законодавства, яке встановлює жорсткі рамки негативного впливу на довкілля шляхом установлення нормативів, стандартів, регламентів для виробництва, технологій або викидів забруднювачів, прямих заборон, дозволів, ліцензій. Подібне регулювання характеризується прямою дією на поведінку керованих об'єктів, та має надати дієвого поштовху розвитку у сфері охорони навколишнього середовища та

раціонального використання природних ресурсів через удосконалення існуючої нормативно-правової бази, активізацію фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки, сприяння формування товариств взаємного кредитування [2, с. 75].

До методів негативної мотивації, які покликані протидіяти порушенням відносять платежі, штрафні санкції, відшкодування збитків. Методами позитивної мотивації – дотації, пільгове кредитування і оподаткування, субсидування проектів природоохоронного призначення.

Ринкове регулювання припускає формування ринку екологічних товарів та послуг, а також ринку прав на забруднення.

Дослідження та удосконалення системи екологічного розвитку на підприємствах переробки газового конденсату та нафти із застосуванням системних принципів і методичних підходів має здійснюватися на сформульованій меті, напрямках та інструментах досягнення вищих рівнів екологізації підприємства (рис. 3).

Вважаємо, що на сучасному етапі для формування, розвитку і становлення екологічності підприємства варто використовувати дані напрями (рис. 4).

Розглянемо представлені напрями більш детально:

Рис. 3. Напрями та інструменти управління розвитком підприємства як соціо-еколого-економічною системою

1. Науково-методичні види діяльності:

Консалтинг – це професійна допомога з боку фахівців-консультантів з управління господарством керівникам і управлінському персоналу різних підприємств та організацій (клієнтам) з питань аналізу і вирішення проблем їхнього функціонування і розвитку, здійснювана у формі порад, рекомендацій і спільно вироблюваних із клієнтом рішень [3, с. 87].

Екологічний консалтинг - це надання консультаційних послуг аудитором з питань екології, у які входить: передпроектне обстеження земельних ділянок, родовищ корисних копалин тощо з видачею висновку про існуючі та можливі екологічні проблеми території; екологічна оцінка існуючих (або тих, що проектується) технологій; обґрунтування застосування та оцінка ефективності (необхідності і достатності) природоохоронних заходів; допомога при здійсненні екологічної сертифікації виробничих об'єктів та територій; сприяння у підготовці екологічної заяви та реєстрації промислових ділянок; участь при підготовці угод про розподіл продукції, в яку входить оцінювання попередньої екологічної шкоди, вартості відтворення порушених об'єктів навколишнього природного середовища, витрат на усунення наднормативних негативних впливів на навколишнє природне середовище; сприяння у підготовці договорів екологічного страхування, розробленні планів превентивних заходів щодо зниження екологічних ризиків, оцінюванні шкоди від настання страхового випадку для підприємств у зв'язку із забрудненням навколишнього природного середовища; розробка еколого-інформаційної документації; розробка екологічної політики і планів управління на підприємстві; підготовка стратегічних та аналітичних документів, концепцій, програм, звітів; розробка інформаційний супровід та впровадження екологічних проектів; організація і проведення екологічних тренінгів, семінарів, громадських обговорень; освітньо-просвітницька діяльність у сфері екології та раціонального природокористування [4].

Еколого-аудиторська діяльність включає проведення екологічного аудиту, а також його організаційне, правове, методичне, консультативне та інші види забезпечення.

2. Техніко-технологічна діяльність:

Екологічний інжиніринг (екоінжиніринг) – здійснюваний в певних організаційних та правових формах комплекс цілеспрямованих дій, що має результатом створення нових виробничих потужностей в цілях мінімізації збитку у сфері

охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, що характеризується обов'язковою участю держави та наявністю спеціальних суб'єктів: організації-забруднювачі навколишнього природного середовища (замовник) та спеціалізовані інжинірингові організації, які виконують проектування, виготовлення та поставку технічних систем для її охорони (виконавець).

Екологічний лізинг – це специфічний лізинг, об'єктом якого може бути будь-який вид матеріальних цінностей (рухоме та нерухоме майно) екологічного призначення, якщо він не знищується у виробничому циклі. Для підприємств об'єктом екологічного лізингу можуть бути: технології; обладнання; установки, машини, які дозволяють більш раціонально використовувати природні ресурси, виробляти екологічно чисту продукцію та зменшити шкідливий вплив на стан навколишнього природного середовища.

3. Інформаційно-аналітична діяльність:

Екологічне страхування (ЕС) являє собою страхування цивільної відповідальності підприємств, установ і організацій (страхувальників) за шкоду, заподіяну діяльністю, що створює підвищену екологічну небезпеку.

Екологічний маркетинг (англ. green marketing) – специфічний вид маркетингу, який передбачає орієнтацію усієї діяльності підприємства (розробки продукції, її виробництва, пакування, транспортування, реалізації, просування, переробки та утилізації) на формування та задоволення екологічно орієнтованого попиту з метою отримання прибутку та збереження довкілля і здоров'я людей [5, с. 218].

Екологічна сертифікація продукції належить до добровільних видів сертифікації. Об'єктами сертифікації є харчові продукти, різноманітні товари та виробни, послуги, об'єкти нерухомості

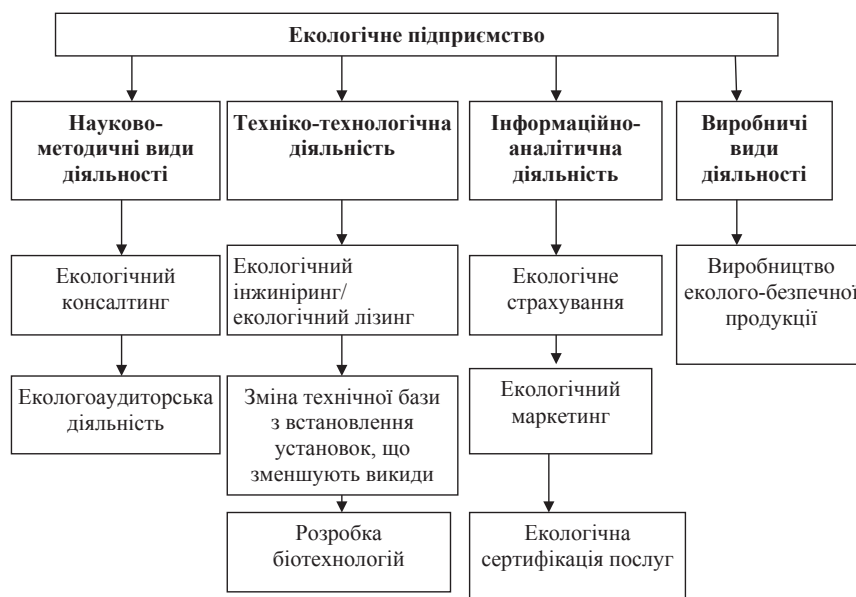

Рис. 4. Напрями екологічного розвитку підприємства

тощо. Екологічній сертифікації не підлягають лікувальні засоби та тютюнові вироби.

Проведений аналіз сучасних тенденцій в сфері природокористування дозволяє стверджувати, що на сьогодні неоднозначно сформована законодавча база і відповідно до неї система екологічного стимулювання підприємництва.

Окрім цього, економічний механізм екологічного розвитку підприємства має відповідати основним вимогам аби запропоновані методи діяти:

- включати значний обсяг державних заходів;
- використовувати важелі пільгового кредитування та оподаткування, цінової політики;
- формувати цільові джерела підтримки екологічного підприємництва;
- активно використовувати можливості механізмів зовнішнього фінансування;
- удосконалити адміністративне співробітництво між відповідними національними органами та комерційними структурами;
- здійснювати тактичні заходи при екологічному розвитку підприємства (курси персоналу в сфері природокористування, екологічний аудит, використання екологічно чистих матеріалів при обслуговуванні приміщень та цехів) [6, с. 177].

Отже, методологія, напрями та практичні заходи, що розробляються для управління екологічним розвитком підприємства повинні ґрунтуватися на сучасних інструментах економічного механізму управління, саме за рахунок поширення дії, за допомогою яких можна буде забезпечити раціональне й ефективне функціонування підприємства, що працює в умовах ресурсних обмежень та задовольнити більшість вимог щодо виконання завдань Концепції сталого економічного розвитку.

Висновки. Для вирішення проблем еколого-збалансованого розвитку економіки необхідно вдосконалювати існуючий господарський механізм управління природокористуванням і охо-

роною навколишнього природного середовища. Встановлено що існуючий механізм регулювання природоохоронної діяльності не надає стимулюючого впливу на забруднювачів. Інструменти впливу на забруднювачів мають суто фіскальний характер, вони забезпечують формування фінансових ресурсів, але не впливають на їх ефективне використання. Механізм екологічного регулювання характеризується не достатньою гнучкістю інструментів, які не адекватні еколого-економічної ситуації, що склалася в Україні і не конструктивні щодо рішення виниклих протиріч між суспільством і навколишнім середовищем. Для забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів екологічного призначення доцільно виділити в рамках господарського механізму як складової елемент фінансово-економічний механізм управління екологічним розвитком підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Экономический механизм экологизации производства / Е.В. Мишенин, Б.А. Семенов, Н.В. Мишенина. – Сумы : ИПП «Мрія-1» ЛТД, 2006. – 140 с.
2. Буркинський Б.В. Економічні проблеми природопольовання / Ковалева Н.Г., Буркинський Б.В. – К. : Наукова думка, 2006. – 142 с.
3. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2001. – 240 с.
4. Феценко В.П. Екологізація виробництва як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/18NiIN2007/Economics/22417.doc>.
5. Кобушко І.Н. Фінансово-економічний механізм екологізації общественного виробництва // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми : ВТД «Університетська книга». – 2004. – № 4. – С. 217-227.
6. Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. Менеджмент екологічних інновацій : навчальний посібник. – Суми : Вид-во СумДУ, 2003. – 266 с.